

izvirno znanstveno delo

UDK 930.25:347.236(497.4 Snežnik)

prejeto: 18. 2. 2000

Alenka Kačičnik Gabrič

arhivistka, Arhiv Republike Slovenije

SI-1000 Ljubljana, Zvezdarska 1

Arhivsko gradivo graščine Snežnik

IZVLEČEK

Snežniško arhivsko gradivo danes hranita Arhiv Republike Slovenije in Zgodovinski arhiv Ljubljana, dokumentarno gradivo, pomembno za tekoče poslovanje na gradu, pa hrani arhiv predsednika vlade. Gradivo se nanaša na dogajanje na gradu in na gospodarjenje na posestvu v preteklosti, zajema pa tudi dogajanje v bližnji in daljni okolici veleposestva. Njegov pomen je še toliko večji, ker je edini tako ohranjen arhiv gozdarskega veleposestva v Sloveniji.

SUMMARY

THE ARCHIVAL MATERIAL OF THE MANOR SNEŽNIK

The archival material of Snežnik is at present kept in the Arhiv Republike Slovenije (Archives of the Republic of Slovenia) and in the Zgodovinski arhiv Ljubljana (Historical Archives Ljubljana). Documentary material, significant for current operation of the castle is kept in the archives of the president of the government. The material refers to events at the castle and to the husbandry on the estate in the past. It also comprises events in the near and distant surrounding of the land property. The mentioned material is the only preserved archive of a forestry estate in Slovenia and thus even more significant.

Ključne besede: snežniško arhivsko gradivo, zaplemba, Koča vas

Po drugi svetovni vojni je bilo veleposestvo Snežnik zaplenjeno, predvidoma z razlago, da je bil njegov lastnik nemški oziroma italijanski državljan. V sklepu o zaplembi obrazložitve namreč ni. Sklep o zaplembi vse nepremične in premične lastnine je sprejela okrajna zaplembena komisija v Cerknici 27. 8. 1945. Lastniška pravica po tem sklepu je leta 1946 prešla na državo FLRJ.¹ V procesu denacionalizacije dediči niso zahtevali vrnitve gradu. Grad je bil že leta 1945 v upravi vlade LRS, kasneje pa pod upravo protokola. Zanj je veljal poseben režim delovanja, ves čas pa je imelo dogajanje okoli gradu

prav zaradi tega pridih nedostopnosti.

Po drugi svetovni vojni je Federalni zbirni center, uradno z namenom ohranjanja in očuvanja kulturnega bogastva, ki se je takrat nahajalo v Sloveniji, zasebnim lastnikom odvzemal različne dragocenosti. Med dragocenosti posebnega pomena za narod je seveda spadalo tudi arhivsko gradivo. Na žalost se ga je mnogo izgubilo. V načrtih za zaseg kulturnega bogastva je bil tudi grad Snežnik. Ker je bil že od leta 1945 v upravi slovenske vlade, zaradi česar je tako zunanost kot tudi notranost gradu po drugi svetovni vojni do danes v glavnem ostala neokrnjena, je zanj veljal poseben postopek. Po načrtih so najprej želeli napraviti popis predmetov,²

¹ AS 1199, KUNI, št. 2356, Sklep o vknjižbi prenosa lastniške pravice za vso zaplenjeno premično in nepremično lastnino Hermana Schönburg Waldenburga na državo FLRJ.

² AS 231, Ministrstvo za prosveto VLRS, Federalni zbirni center, šk. 89, mapa 538-743, št. 567 in 572-573.

vendar do zasega arhivskega gradiva s strani Federalnega zbirnega centra na Snežniku očitno ni prišlo.

Danes se večina predanega snežniškega gradiva hrani v Arhivu Republike Slovenije, manjši del pa v Zgodovinskem arhivu Ljubljana.

14. 3. 1951 je Gozdno gospodarstvo Postojna, gozdna uprava Št. Peter na Krasu (danes Pivka) izročila današnjemu Arhivu Republike Slovenije 57 knjig, 1 fascikel in 2 karti, 10 zabojev gradiva pa je državni arhiv prevzel od Lesno industrijskega podjetja Prem 19. 11. 1952. O velikosti zabojev v predajnem zapisniku ni podatkov. Prav tako predajnemu zapisniku ni priložen prevzemni seznam gradiva, ali v zapisniku omenjene vsaj kategorije gradiva, npr. koliko od gradiva je knjig, koliko je spisovnega gradiva, ipd. 22. marca 1977 je Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani taktatnemu republiškem arhivu izročila še 1 mapo gradiva, ki ga je delavec arhiva Peter Ribnikar uvrstil med gradivo graščine Snežnik. Obsegalo je zvezek z naslovom *Der Karst von Heinrich Schollmayer 1899*, zvezek časopisnih izrezkov z naslovom *Eine Polemik über die künstliche Entwässerung der Karst-Kesseltäler 1905/6* in knjigo časopisnih izrezkov z naslovom *Beiträge zur Karstforschung aus der Tagesliteratur gesammelt von Heinrich von Schollmayer Lichtenberg 1907-1920*.³

Le manjši del gradiva je danes v Zgodovinskem arhivu Ljubljana. Prevzeli so ga leta 1982. V Vodniku Zgodovinskega arhiva Ljubljana je navedeno, da pri njih hranijo 4 škatle gradiva in 7 knjig. Za gradivo je izdelan arhivski popis, gradivo samo pa zajema leta od 1500 do 1924. Med njimi je nekaj dragocenih dokumentov, na primer urbar gospostva Snežnik, Stari grad in cerkve na Blokah iz prve polovice 19. stoletja, več rokopisnih knjig iz časa od 16. do 18. stoletja, največ pa je različnih gozdarskih knjig.⁴ Kljub temu, da je večina gradiva, hranjenega v Zgodovinskem arhivu Ljubljana, starejšega, v povprečju vsaj 100 let ali več, je do nedavnega gradivo nosilo pečat depozita, zaprtega za uporabnike gradiva in obiskovalce njihove čitalnice. Poleg arhivskega gradiva so takrat prevzeli še 20 knjig različne vsebine, ki jih danes hranijo med ostalim knjižničnim fondom v knjižnici Zgodovinskega arhiva Ljubljana. Knjige niso spadale v še danes obstoječo grajsko knjižnico.⁵

Dokumentarno gradivo, ki o gradu Snežnik nastaja danes, hrani arhiv urada predsednika Vlade Republike Slovenije v posloplju vlade. Največ je

med gradivom raznih elaboratov, ki so jih pripravili različni strokovnjaki za potrebe osnovnega vzdrževanja celotnega grajskega kompleksa (grad, gospodarska poslopja, park), urejanje zemljiško knjižnih vpisov, prepisov in podobno. Tu je nekaj odločb, s katerimi je bil grad s parkom razglašen za naravni in kulturni spomenik, med gradivom so strokovne osnove za izpeljavo tega postopka, načrti za revitalizacijo gradu in njegovo vključitev v turistično ponudbo Loške doline; najdemo pa tudi razne sezname predmetov, ki so jih z gradu Snežnik kot protokolarnega objekta prenesli v kak drug protokolarni objekt, največ na grad Brdo ali Strmol. Gradivo je popolnoma neurejeno, raztreseno po različnih fondih, citiranje je možno le kot gradivo urada predsednika vlade, dostopno pa s posebnim dovoljenjem generalnega sekretarja.

Snežniško arhivsko gradivo je zelo raznoliko. Kot je bilo pričakovati, se ga velika večina nanaša na gospodarjenje na posestvu, predvsem na delo v gozdovih, ki še danes poraščajo večino nekdanjega veleposestva, njihov razvoj in sestavo, oblikovanje, načine gospodarjenja z njimi, spreminjanje gozdarskih revirnih območij in organizacijo dela v njih, avtomatizacijo dela in življenja z vodovodom, telefonom, nakupom avta, sodelovanje z drugimi gozdnimi veleposestniki predvsem na slovenskih tleh in njihovo gospodarsko upravo. Dotakne se divjačine, skrbi za divjad, divjega lova v daljni in bližnji preteklosti, ponovne naselitve jelenov na Snežniku, ki so bili tu že iztrebljeni, lova v snežniških gozdovih in ribolova v potokih Loške doline in posebej v Cerkniškem jezeru. Ker je bilo posestvo, kupljeno leta 1853 na dražbi, leta 1863 prekvalificirano v fidejkomis, dedno, neprodajno rodbinsko posest, ki mora prehajati iz roda v rod, dedovanje pravice upravljanja in uživanja pa je določeno vnaprej, se veliko gradiva nanaša tudi na ureditev fidejkomisnega statusa.

Gradivo ni pomembno le za posestvo Snežnik, pač pa se ga veliko dotika dogajanja v bližnji in daljni okolici gradu. Med gradivom najdemo npr. dokumente o reguliranju največjega ponora na Cerkniškem jezeru, ki je vsako leto znova povzročalo velike poplave na Loškem polju, jame Golobinjek pri Danah. Graščina je velikokrat sofinancirala različne potrebe in želje ljudi v svoji okolici, npr. gradnjo šole, cerkve, gasilskega doma, z elektriko za stonj celo vsakoletno vaško veselico, pomagala pri gradnji hiš, ki so jih uničili dokaj pogosti požari, in podobno. Upravnik graščine, Schollmayer je bil med najbolj dejavnimi v delovni komisiji pri poizkusu, da bi skozi Loško dolino speljali krak železniške proge, ki bi se pri Rakeku priključila na Južno železnico. Opravil je vse meritve in zbral vse potrebne podatke za pripravo načrtov. Denar za predela je prispeval lastnik posestva Snežnik, Herman

³ AS, podatki iz akcesijske knjige o prevzemih gradiva graščine Snežnik.

⁴ Vodnik Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Graščinski arhiv Snežnik (Schneeberg), str. 325.

⁵ Arhiv urada predsednika vlade RS, Snežnik, Seznam knjig, pripeljanih iz gradu Snežnik v Zgodovinski arhiv Ljubljana 1. februarja 1982.

Schönburg Waldenburg.⁶ Med ostalim gradivom tako najdemo tudi elaborat za izgradnjo te železnice, ter mnoge druge zadeve, ki niso ali ne bi služile le graščini, temveč vsem okoliškim prebivalcem.

Pri gospodarskih zadevah nam priča o upravljanju posestva, nakupu nekaterih sosednjih zemljišč in prodaji nekaterih lastnih parcel, meritvah, urejanju zemljiško pravnih razmerij, o vpisih lastništva v zemljiško knjigo, preverjanju posesti po posestnih listih, urejanju katastrske razdelitve zemljišč in vrisovanju v karte, o fidejkomisnih zadevah. Seznanja nas tudi z različnimi poizkusi lastnika posestva, da bi le-to postalo dobičkonosno, z dograditvijo in opremljanjem gradu, da so se lahko vanj vselili novi lastniki.

Mejna problematika z razmejitvijo parcel in posestva, ki jo skriva arhiv, je aktualna še danes. Meja med veleposestvoma Snežnik in Čabar je bila tudi deželna meja med Hrvaško in Kranjsko, zaradi nje sta se posestvi večkrat sprli, danes pa je tu državna meja: "Kakor je razvidno iz arhivskih zapisov, je bilo še za časa grofov Lichtenberg vedno precej sporov zaradi meje med posestvoma Snežnik in Čabar (od Škodovnika do Klanske police). Tu hkrati poteka tudi meja med deželama Kranjsko in Hrvaško, oziroma med državama Ogrsko in Avstrijo.

Po vsakem sporu je posestvo Snežnik na osnovi posvetovanj s sosedi postavilo meje na novo. Toda vse zaman! Čim so si čabranski gozdarji zaželeli drevo ali trato v bližini meje na snežniških tleh, so že trdili, da meja poteka onkraj tega mesta. ..." ⁷ Do leta 1913 ta meja še nikjer ni bila natančno določena. Takrat pa je neodvisna državna komisija obhodila vso vprašljivo mejno področje in mejo potrdila.⁸

Ker je bil Snežnik do sprememb v upravni ureditvi okoli leta 1848 gospostvo, kjer je bil sedež sodišča, je veliko tudi sodnega gradiva, razni dosjeji tožb in sodb. V različnih delovnih poročilih lahko najdemo veliko podatkov o odnosih med gospodarjem in delavci in med delavci samimi, gradivo o socialnih problemih posameznikov in skupnosti ljudi, o njihovem družabnem življenju, raznih gradnjah za individualne in skupne potrebe. Zanimivo je gradivo, nastalo pri odkupu servitutnih pravic, ki so obremenjevale predvsem gozdne in pašne površine posestva Snežnik, ter zahteve in spori okoli njihove dokončne razrešitve po avstrijskem državnem zakonu z dne 5. 7. 1853.

Kot pri večini drugih področij razvoja snež-

niškega veleposestva tudi pri arhivu snežniške graščine ne moremo mimo nekaterih upravnikov graščine, Čeha Jožefa von Obereignerja in predvsem Henrika Etbina Schollmayerja Lichtenberga. Oba sta bila po izobrazbi gozdarja, izšolana na gozdarski akademiji v Tharandtu na Saškem. Zaposlovanje šolanih gozdarskih kadrov je namreč zahteval že avstrijski državni zakon, izdan 3. decembra 1852, sicer pa so se Schönburgi zelo dobro zavedali, kaj pomeni čim bolj izobražen kader na posestvu in so učenje in šolanje prebivalstva zelo podpirali. Ko si je deželni zbor v težkih pogojih uveljavljanja narodnostnih pravic izbral pravico do ustanovitve gozdarske šole s slovenskim učnim jezikom, je knez Jurij Schönburg ponudil najugodnejši predlog za njeno delovanje. Šola je ves čas obstoja od 1869 do 1875 gostovala na posestvu Snežnik.⁹ Tudi pri Jurijevem nasledniku sinu Hermanu je imelo znanje visoko ceno. Gozdarje je tako rekoč prisilil, da so z njim govorili nemško, kar je bilo sicer včasih za oba sogovornika zelo naporno, vendar se je običajno obrestovalo. Da je Herman lažje vzpostavil stik z ljudmi v okolici Snežnika in ublažil odtujenost in prepad med tujci in domačini, se je tudi sam naučil slovenščine in se tako pogovarjal z delavci in namoščenci pri graščini.¹⁰

Schönburgi so imeli pri izbiranju upravnikov na Snežniku res srečno roko. Za preureditev nekdanj osiromašenega in nenačrtno izropanega gozdnega gospostva v uspešno veleposestvo in oblikovanje ter očuvanje izredno lepih in bogatih gozdnih terenov sta pomembna tako Obereigner kot Schollmayer, vendar je slednji zapustil več pisnih virov.

V času svojega službovanja na Snežniku se je Schollmayer sprva kot glavni upravitelj nato pa kot direktor celotnega posestva z arhivskim gradivom podrobno seznanil in ga tudi s pridom uporabljal. Po materini strani je izhajal iz politično in kulturno zelo vplivne in dejavne družine na Slovenskem. Bil je vnuk dr. Henrika Coste in nečak dr. Etbina Henrika Coste, po katerem je dobil ime. Tisti del arhivskega gradiva, ki ga njegova mati Kornelija Schollmayer - Costa ni prodala Imperatorski javni knjižnici v Petrograd, je zapustila svojemu sinu Henriku Etbinu Schollmayerju.¹¹

⁹ Vladimir Vilman, Aleksandra Serše, Prva slovenska gozdarska šola na Snežniku, Postojna, 1989, str. 7.

¹⁰ Vinko Sterle, Fant, to pa so čekani in pol!, Sežana, Žbrinca 1994, str. 25.

¹¹ Podpisoval se je le s prvim imenom Henrik Schollmayer, ko pa je prevzel dediščino po adoptivni materi Wilhelmini Lichtenberg, je privzel še njen priimek in se podpisoval Henrik Schollmayer Lichtenberg. O Costovem arhivskem gradivu glej več Eva Holz - Henrik Costa, Ljubljanski kongres 1821. Nova revija, Ljubljana 1997, str. 142 in Stane Granda, Zadnji lastniki gradiča Koča vas in njihov družinski arhiv. Notranjski listi II., Cerknica 1981, str. 278-283.

⁶ Heinrich von Schollmayer-Lichtenberg, Snežnik in schönburški vladarji: zgodovina gospostva Snežnik na Kranjskem (prevedel Jože Sterle). Gozdno gospodarstvo Postojna, 1998, str. 61.

⁷ Isto tam, str. 7.

⁸ Isto tam, str. 7.

Henrik Etbin Schollmayer se je zavedal pomena pisanih virov za poznavanje preteklosti. Sam je v uvodu v dnevnik navedel: "Marsikdo se bo verjetno vprašal, zakaj se jaz kot navaden gozdar ukvarjam s področjem, ki je v domeni zgodovinarjev, genealogov in statistikov. Vzrok je v tem, da bodo zapiski služili ne le opisu mojega dela, ampak tudi kot zanesljiv vir za kasnejše raziskave.

V moji družini se je več generacij z gorečo ljubeznijo ukvarjalo s spremljanjem in proučevanjem zgodovine dežele Kranjske. Od svojega starega očeta in od svojih staršev sem podedoval več rokopisov in knjig, ki sem jih v prostem času študiral in dopolnjeval.¹²

Poznavanje nekaterih dejstev iz preteklosti je lahko koristno uporabil tudi pri svojem delu, tako na posestvu kot tudi pri urejanju odnosov z okolico in njenimi prebivalci: "Študij arhivskih aktov po službeni dolžnosti mi je marsikaj razjasnil."¹³ Deloval ni le v dobro graščine, pač pa je opravil še marsikaj drugega, koristnega za okoliške prebivalce. Bil je zelo kompleksna in univerzalno misleča osebnost.¹⁴ S svojim delodajalcem se je dobro razumel, celo tako dobro, da mu je bil Jurij Schönburg Waldenburg poročna priča pri poroki z Marijo Oberaigner, hčerko svojega predhodnika na delovnem mestu, gospodarjevi žena Luise in hči Ana pa sta bili krstni botri njunim otrokom, čeprav so bili Sasi Schönburgi po veroizpovedi protestanti.¹⁵ Ko mu je žena Marija hudo zbolela, je stroške specialističnih pregledov pri dr. Edu Šlajmerju, enem izmed takrat najboljših in najbolj znanih zdravnikov na Slovenskem, po naročilu Hermana Schönburg Waldenburga poravnala graščina.¹⁶ Žal je kljub trudu za ozdravitev že leta 1903 umrla.

Ker so ga zanimalo mnoge stvari, med njimi tudi zgodovina posestva in Loške doline, je iz gradiva črpal podatke za svojo zgodovino snežniške graščine. Pri teh raziskavah ga je podpiral tudi Herman Schönburg Waldenburg.¹⁷

Graščinsko arhivsko gradivo je tudi na novo uredil. Leta 1918 ga je zadela kap, po kateri je ostal delno hrom, zato se je moral upokojiti. Umaknil se je na svojo posest v gradič Koča vas, ki ga je skupaj z drugim priimkom podedoval po adoptivni materi grofici Wilhelmini Lichtenberg.

Kot je sklepati, je s seboj pripeljal stari snežniški arhiv in ga urejal s pomočjo hčerke Margarete. Starejše gradivo je ocenil kot pičlo: "Pomanjkanje arhivskih zapisov v Snežniku pripisujem dejstvu, da so tako knezi Eggenbergi kot Auerspergi pri prodaji te listine zadržali in jih vzeli s seboj. Kar je še ostalo na Snežniku, so v svoji 150-letni vladavini napravili grofi Lichtenbergi, še zlasti ob propadu. ..."¹⁸ V svojih zapiskih je navedel tudi, da je neurejeno: "... Šele natančen pregled zelo raztresenih listin bi omogočil odgovor na to vprašanje. ..."¹⁹

Vse ohranjene stare listine je Schollmayer natančno prebral in ponavadi sam razbral ter napisal datum. Ponekod je pripisal celo svoje pripombe, npr. da je bila listina odnešena v Hermsdorf (rezidenca družine Schönburg Waldenburg na Saškem v Nemčiji), tam jo je domači pisar prepisal, vendar prepis ne odgovarja originalu, ker pisar ni poznal pravega pomena besede v listini.²⁰ Iz njegovega rokopisa v opombah je videti, da je zaradi bolezni težko pisal.

Hčerka je obdelala gradivo po njegovih navodilih. Odbirala ga je po temah, oblikovala dosjeje in fascikle, ki jih je ovijala v ovoje, na njih napisala popis vsebine in ovoje vlagala v posebej za arhiv pripravljeno omaro. V okviru fascikla je dosjeje razvrstila kronološko. Na vse srajčke fasciklov je pripisala še kraj in datum ureditve gradiva ter podpis, npr. Hallerstein, 4. Mai 1924, Schollmayer Lichtenberg. Vsi datumi ureditve arhivskega gradiva se vrtijo v letih 1923 in 1924, torej v času, ko je Schollmayer že nekaj let živel v Koči vasi.

Popis vsebine na ovoju je hčerka prepisala v poseben zvezek in istočasno naredila indeks fizičnih oseb za vsak posamezen fascikel. Posebej je ob naslovu fascikla pripisala podatek, na katero polico v omari je odložila gradivo, in ta podatek prepisala še v zvezek s popisom. Ob nekaterih starejših fasciklih je napisala, da so Schönburgi dotično gradivo odnesli v svoj grad Waldenburg, vendar so ga po letu 1860 pripeljali nazaj na Snežnik.²¹

¹² Heinrich von Schollmayer-Lichtenberg, *Snežnik in schönburški vladarji, ...*, str. 5.

¹³ Isto tam, str. 5.

¹⁴ Več glej *Zgodovina za vse, vse za zgodovino*, leto VI, 1999, št. 1, Alenka Kačičnik Gabrič, Henrik Schollmayer Lichtenberg, upravnik posestva Snežnik, str. 5-12.

¹⁵ Jože Sterle, *Snežnik in schönburški vladarji, ...*, str. 75.

¹⁶ AS, *Gradivo graščine Snežnik v urejanju*, imenovano *Gozdni urad Snežnik*, šk. 46, Računske priloge računovodstvu za revir Mašun za leto 1902, št. 1317 (priloga št. 2, 422/11).

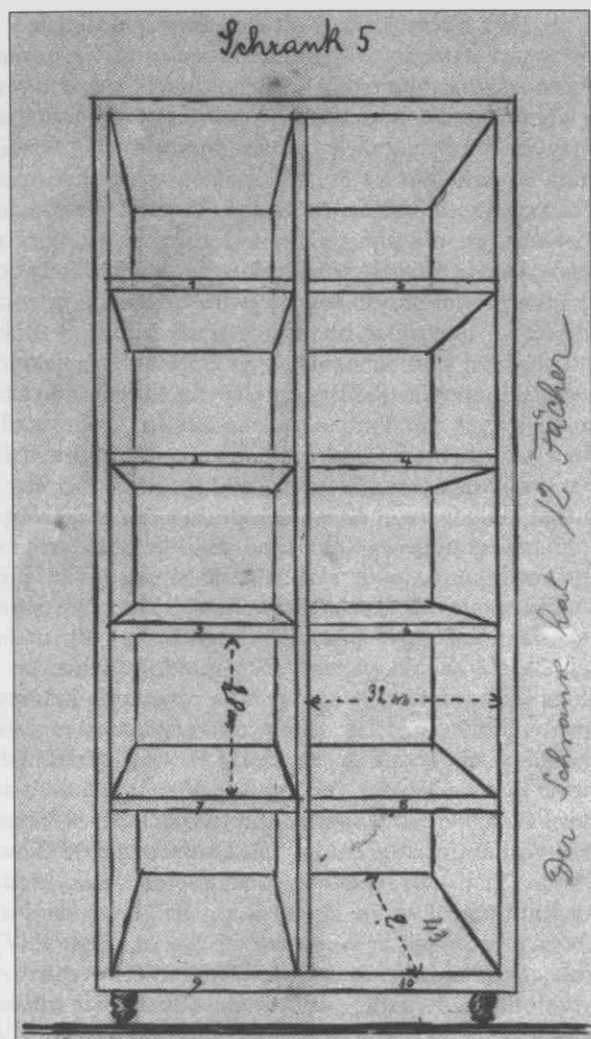
¹⁷ Jože Sterle, *Snežnik in schönburški vladarji, ...*, str. 1.

¹⁸ Isto tam, str. 14.

¹⁹ Isto tam, str. 14.

²⁰ AS, *Stari snežniški arhiv*, ki ga je uredil Schollmayer, Schrank (omara) 5, Fach (predal) 5, *Listine o lastništvu gospostva Snežnik (Besitzwechsel - Urkunden der Herrschaft Schneeberg)*, 1669 3./7., Gradec (Graz), *Kupna pogodba med knezom Janezom Seyfridom zu Eggenbergom kot prodajalcem in knezom Janezom Weykardom von Auerspergom kot kupcem (Kaufvertrag zw. Fürst Johann Seyfridt zu Eggenberg als Verkäufer und Fürst Johann Weykhardt von Auersperg als Käufer)*.

²¹ AS 778, Gr. A. XVII, *Snežnik*, 6. knjiga, *Archiv Schneeberg, Schrank 5 und Urbare*, str. 1 in 2.

AS_778, Gr.A.XVII, Snežnik, 6. knjiga, Načrt omare z označenimi plicami, na katere sta Henrik in Margareta Schollmayer Lichtenberg odlagala urejene fascikle s starim snežniškim arhivskim gradivom.

Načrt omare po policah je priložen popisu gradiva v zvezku. Zvezek s Schollmayerjevim popisom gradiva se danes hrani med knjigami graščinskega arhiva Snežnik, AS_778, knjiga št. 6.

Gradiva Schollmayerja seveda nista urejala po današnjih arhivskih standardih in pravilih, bilo pa je urejeno izredno natančno in pregledno, zato lahko še danes služi za vzor posameznikom pri urejanju lastnega arhiva. Ko bo gradivo dokončno v celoti pregledano, bo zanimivo ugotoviti, koliko se ga je od prvotne ureditve ohranilo in v koliki meri je možno in smiselno to ureditev ponovno vzpostaviti.

Gradivo, ki je nastajalo v času Schollmayerjevega upravljanja veleposestva Snežnik ter se je dotikalo gospodarjenja in računovodstva, je bilo

razvrščeno po nekakem klasifikacijskem načrtu, povezovali pa so ga v rubrike. Sistem je bil v grobem oblikovan že v času direktorovanja Schollmayerjevega predhodnika, njegovega tasta Jožefa von Obereignerja. Skozi leta so se naslovi rubrik nekoliko spreminjali in množili, vse spremembe pa so se v glavnem ravnale po potrebah, ki jih je prinesel čas in nova gospodarska situacija (npr. po odkupu vseh servitutnih pravic kmetov na snežniškem posestvu rubrike za dodelitev servitutnega lesa niso več potrebovali in podobno):

- I. nakazila denarja lastniku in apanaže upravičencem do apanaž
- II. denarni stroški za rentni urad, gotovina
- III. Saška kreditna banka (Sächsische Creditanstalt)
- IV. povrnitve stroškov
- V. predujemi
- VIa. zaslužki gozdarskega osebja
- VIb. pokojnine
- VIc. zaslužki osebja, zaposlenega v graščinskem gospodarstvu
- VId. hrana in potni stroški
- VII. pisarniški izdatki, knjige, poštnine
- VIII. take in sodni stroški
- IX. davki in komunalne obveznosti
- IXa. davki od najemnin za stanovanja in hiše
- IXb. zemljiški davek
- IXc. davek na zaslužke osebja
- X. zavarovalnine
- XI. podpore revežem
- XIc. vzdrževanje cest
- XIIa. popravila, potrebe po lesu
- XIIb. novogradnje, potrebe po lesu
- XIII. ureditev gradu in sob
- XIV. obdelovanje njiv in travnikov
- XV. kmetijsko orodje in konjska oprema
- XVI. zakupi rovtov in pašnikov
- XVII. krma in nastilj za živino
- XVIII. pridelava zelenjave in sadja
- XIX. urejanje parka
- XX. zaslužki od lesa
- XXI. vožnje lesa za kurjavo
- XXII. najemi prevozov za les
- XXIIIa. pridobivanje gozdnih kultur
- XXIIIb. vzdrževanje cest
- XXIIIc. gradnja cest
- XXIV. meritve in gozdne kontrole, vzdrževanje meja
- XV. nakupi raznih predmetov
- XXVI. odkup rovtov, zemljišč
- XXVII. stroški lova, zaslužek z odstrelnino
- XXVIII. knežje gospodinjstvo
- XXIXa. različni izdatki
- XXIXb. delo služinčadi
- XXIXc. voznine, tovornine
- XXX. rezervni fond

Gradivo je po rubrikah vezano ali lepljeno v zvezke ali knjige.

Žaga Marof je vodila svoje računovodstvo, oblikovano podobno, le imena rubrik so prilagodili potrebam dela na žagi. Za leto 1876 so oblikovali naslednje rubrike:

- Ib. nakup lesa
- Ic. zaslužek pri rezanju in priprava klad
- Id. Dunajska hranilnica
- II. prodaja gajbic za sadje (tavoletti)
- III. prodaja desk, zaslužki
- IIIb. tantiemi (deleži)
- IV. dnevni zaslužki
- V. nakupi in davki na prihodek
- VI. pogodbe za mlin
- VII. voznine za rezan les
- VIIIa. pripomočki za delo
- VIIIb. kovaška dela
- IX. zgradbe
- X. oskrba s kurilnim lesom
- XI. zavarovanje
- XIII. provizije
- XIV. drugi izdatki

Ostalo spisovno gradivo je odloženo in urejeno mimo navedenih rubrik, po posameznih serijah po datumih, npr. stara navodila upravnikov gozdarjem za delo, pisma Jurija in Hermana Schönburg Waldenburga Jožefu Obereignerju, korespondenca upravnika posestva glede urejanja sprotnih zadev, gradivo v zvezi z destilarno v Leskovi dolini, personalne mape vseh zaposlenih pri graščini, načrti in predračuni građenj na posestvu, obnova gradu in drugo. V zvezku s Schollmayerjevim popisom to gradivo ni zajeto.

Nekatere svoje zapise je Schollmayer tudi objavil. Nekaj objav je znanih, pripišemo pa mu lahko tudi objavo v reviji *Lovec*, III, leta 1912, v kateri je opisal ponovno naselitev jelenov na območju Snežnika, kjer so bili takrat že popolnoma iztrebljeni. Članek je naslovljen "Jeleni na snežniški graščini", avtor pa ni podpisan. V opombi je uredništvo revije pripisalo le, da je članek zajet iz arhiva snežniške graščine, zanj pa se zahvaljujejo lastniku in ravnateljstvu graščine. Koncept članka se še vedno hrani med ostalim snežniškim gradivom, vendar tudi ta ni podpisan.²²

Zaradi bogastva gradiva, ki ga je za seboj pustil Schollmayer, ki je ljubiteljsko zbiral tudi zgodovinsko gradivo o Loški dolini,²³ je predvsem za raziskave mlajše zgodovine Snežnika, hkrati pa tudi njegove bližnje in daljne okolice, nemogoče odmisлити arhiv graščine Koča vas. Tudi tega hrani Arhiv Republike Slovenije.

Arhiva Snežnika in Koče vasi se vsebinsko tesno prepletata in dopolnjujeta, zato ju je tudi fizično skoraj nemogoče ločiti, ne da bi pri tem v vsebini naredili manjkajoče luknje. Mnoga Schollmayerjeva navajanja v gradivu fonda Koča vas se namreč nanašajo na Snežnik, oz. njegovo delo na veleposestvu. Tudi sam dnevnik, ki ga je pisal vse življenje, od nastopa službe na Snežniku pa redno vsak dan, je z izjemo nekaj let, ko je izgubljen, v gradivu fonda Koča vas, popoln.²⁴ Hčerka je izvlečke iz dnevnika po očetovih navodilih delno prepisala v poseben zvezek, dodala sta še nekaj tematskih poglavij. Nanašajo se na lego in meje posesti, opis naravnih danosti, starejšo zgodovino Snežnika in Loža, gradnje, prezidave in popravila na gradu po tem, ko so posest prevzeli Schönburgi, oblikovanje nekdanjega grajskega parka pod gradom, gradnje raznih stanovanjskih, gozdarsko upravnih in gospodarskih zgradb v gozdovih, ki so jih imenovali gozdarske kolonije, natančno sta opisala potek gradnje različnih gozdnih cest, dotaknila sta se neizpeljane ideje gradnje železnice skozi Loško dolino, natančneje pa opisala divjad in lov ter ribištvo. Hči je pisala dva izvoda, ki nista identična. En izvod, ki je videti kot da bi se moral nekje še nadaljevati, vendar je original, hrani Arhiv Republike Slovenije v fondu Graščina Snežnik pod signaturo AS_778, knj. 7. Drugi izvod je "izgubljen", obstajajo pa največ dvajset let stare fotokopije tega zvezka. Iz fotokopij je videti, da je oba rokopisa pisala ista roka in da so bile v izgubljenem izvodu nalepljene fotografije. Negative nekaterih fotografij je po navedbah Henrika Schollmayerja hranil Herman Schönburg Waldenburg.²⁵ Na te fotografije se sklicuje Schollmayer tudi v izvodu, ki ga hrani Arhiv RS, ki pa za razliko od izgubljenega izvoda nima prej omenjenih fotografij, pač pa ima v prilogi prepisane nekatere listine, na katere se Schollmayer sklicuje tudi v izgubljenem (prefotokopiranem) izvodu. Označen je z oznako II. zvezek (Band II). Zanimivo je, da se v člankih Gozdarskega vestnika leta 1962 in 1967 Schollmayerjeva zvezka še pojavljata citirana kot Zgodovina gospodstva Snežnik - Lož, I. in II. zvezek.²⁶ Očitno je bil prvi zvezek po tem času odnešen iz snežniškega arhiva, s čemer je bil sam graščinski arhiv posebej zaradi starih fotografij izredno osiromašen.

²⁴ Heinrich von Schollmayer-Lichtenberg, *Snežnik in schönburški vladarji, ...*, str. 5.

²⁵ Isto tam, str. 44.

²⁶ Gozdarski vestnik, Mesečni list za gozdarstvo, letnik XX, 1962, A. Šivic, Iz zgodovine našega gozdarstva, Henrik Schollmayer - Lichtenberg, str. 244 in Gozdarski vestnik, letnik XXV, Ljubljana 1967, Iz zgodovine našega gozdarstva, Prispevki k zgodovini urejanja naših gozdov, str. 117.

²² AS, Gradivo graščine Snežnik v urejanju, imenovano Gozdni urad Snežnik, šk. 2, št. 60.

²³ Janez Kebe, Loška dolina z Babnim Poljem, Ljubljana, Družina 1996, str. 29.

Gozdno gospodarstvo Postojna je leta 1998 denarno podprlo prevod in tiskanje prevoda fotokopij "izgubljenega" izvoda, ki je tako izšel v zelo lepi knjigi, bogato opremljeni z novimi fotografijami. Med njimi pa se pojavlja nekaj starih, doslej še neobjavljenih fotografij, vendar njihove provenience žal niso navedli. Kljub nekaterim pomanjkljivostim, ki so nastale, ker rokopisa prevoda ni pogledal noben zgodovinar, ki se ukvarja z izdajanjem starejših virov (npr. ni objavljena zanimiva skica različnih faz razvoja grajske celote, prevode nekaterih besed bi zgodovinar, ki ima izkušnje s starejšim gradivom, drugače oblikoval itd.), je izdaja tega dela za zgodovino Snežnika in njegove širše okolice neprecenljivega pomena.

V fondu Koča vas so poleg ostalega gradiva spravljena tudi Schollmayerjeva pisma delodajalcu, ki jih je le-ta vestno nosil nazaj, ko je prihajal na Snežnik, v prepričanju, da spadajo sem. Lahko bi rekli, še sreča, saj naj bi bil arhiv graščine Hermsdorf pri Dresdnu izgubljen ali celo uničen.²⁷

Leta 1919 se je Schollmayer upokojil in na graščini so potrebovali novega upravnika. Posestvo je bilo razdeljeno na italijanski in jugoslovanski del. Slednji je bil sekvestiran, ker je bil njegov lastnik Nemeč. Jugoslovanski del posestva je zajemal le okoli 2000 ha gozda in graščino,²⁸ njegov sedež je bil še vedno na gradu Snežnik, kjer je bila tudi centralna uprava posestva. Upravni urad italijanskega dela posestva je bil v Ilirski Bistrici (Villa del Nevoso), od koder so pošiljali pošto, poročila, obvestila v snežniško centralno upravno pisarno. Komisar sekvestiranega posestva je bil Velimir Nikašinovič, ki ga ljudje zaradi liberalističnih načel in samovolje niso marali.²⁹ Novega upravnika posestva je iskala Šumska direkcija, v njenem imenu Obereigner (verjetno Emil, sin pokojnega snežniškega upravnika Jožefa von Obereignerja in Schollmayerjev svak, ki je bil prav tako gozdarski inženir³⁰).

1. aprila 1920 je službo nastopil Leon Schauta, gozdarski inženir, sin Jožefa Schaute, predzadnjega upravnika posestva Turjak v lasti družine Auersperg s sedežem v gradiču Namršelj v Želimljah. Do tedaj je bil Leon zaposlen kot upravnik revirja Krvava peč na turjaškem veleposestvu.³¹

Leta 1924 je Kraljevina Jugoslavija po mučnih prepričevanjih ukinila sekvester nad jugoslovan-

skim delom snežniškega posestva. Pri prizadevanjih za doseg tega cilja se je Herman Schönburg Waldenburg skliceval na dejstvo, da je po fidejkomisni listini on le uživalec posestva, če pa to ne more biti, je vrstni red učivalcev fidejkomisne lastnine določen tako, da v njem prav lahko najdemo naslednika, ki ni nemški državljani, pač pa češki.³² Trudil se je dokazati, da ima sam avstrijsko državljanstvo, ki ga nikoli ni izgubil in ga je dobil ob rojstvu po očetu, takrat oficirju v avstrijski armadi. Prusko oz. nemško državljanstvo je Herman imel le v času svojega službovanja kot diplomat ruske države, ki ga je prevzel z dovoljenjem avstrijske države in se pri tem ni odrekel avstrijskemu državljanstvu. Ko je zaključil svojo diplomatsko kariero, je prosil za izbris pruskega državljanstva in ga leta 1909 tudi dobil. Po saint-germainski mirovni pogodbi pa Jugoslavija avstrijskim državljanom ni smela zapleniti posesti.

Herman je zase in za svojega pokojnega očeta ves čas kot kraj stalnega bivališča navajal grad Snežnik.

V dokaznem gradivu proti odpravi fidejkomisa in nacionalizaciji posestva se je skliceval še na dejstvo, da je bil tudi njegov stari oče Oto Viktor avstrijski državljani v avstrijski vojaški službi. Njegova družina si je po razpadu nemškega cesarstva za svojo domicilno državo izbrala Avstrijo, ki je nato družino Schönburg postavila ob bok družinam Auersperg, Lobkowitz, Windischgrätz in Schwarzenberg, katerim do sedaj še noben nikoli ni izpodbijati avstrijskega državljanstva.

Pri dokazovanjih teh dejstev se je Herman Schönburg Waldenburg skliceval na stare listine v snežniškem arhivu, za katere pa pravi, da "je snežniški arhiv v neredu".³³ Morda je prav ta ugotovitev iz leta 1921 vzpodbudila Hermana Schönburg Waldenburga, da se je s Henrikom Schollmayerjem Lichtenbergom, ki je graščinski arhiv najbolj poznal, dogovoril za ureditev starih grajskih dokumentov.

Da je bila pritožba za Hermana Schönburg Waldenburga ugodno rešena, je pripomoglo tudi dejstvo, da bi se z likvidacijo snežniškega posestva za njegovo vrednost znižala vsota, ki jo je morala Nemčija plačati zveznim državam kot vojno odškodnino.³⁴

²⁷ Informacijo mi je posredovala g. Lidija Slana.

²⁸ AS, Gradivo graščine Snežnik v urejanju, imenovano Gozdni urad Snežnik, šk. 40, št. 1162.

²⁹ Janez Kebe, Loška dolina z Babnim Poljem, Družina, Ljubljana, 1996, str. 70.

³⁰ Tomaž Kočar, Propad Turjaške graščine, Gozdarstvo turjaške graščine od prehoda v 20. stoletje do 2. svetovne vojne, Ljubljana, 1999, str. 47; Gozdni urad Snežnik, šk. 74, št. 2120.

³¹ Več glej Tomaž Kočar, Propad turjaške graščine, ..., str. 142.

³² Tomaž Kočar, Propad turjaške graščine, ..., str. 460.

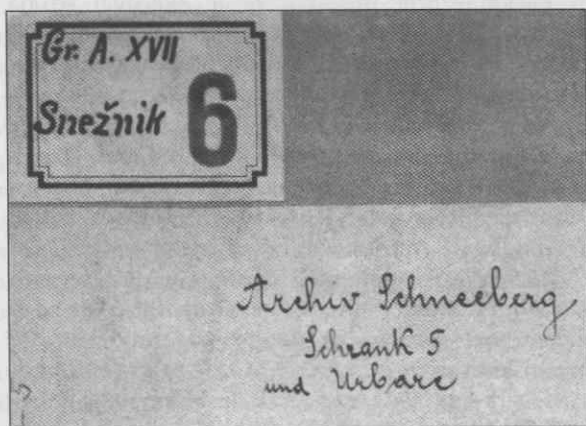
³³ AS, Gradivo graščine Snežnik v urejanju, imenovano Gozdni urad Snežnik, Dodatna izjava Agrarni direkciji v Ljubljani v zadevi likvidacije imovine Hermana princa Schönburg Waldenburga oziroma fidejkomisa Snežnik in Lož, Ljubljana, 3. 3. 1921, šk. 74, št. 2118.

³⁴ Isto tam, P. T. poverjeništvu za agrarno reformo v Ljubljani, V zadevi veleposestva Hermana princa Schönburg Waldenburg. Izjava Hermana princa Schönburg Waldenburg, ki ga zastopa odvetnik dr. Ivo Benkovič, v zadevi likvidacije, šk. 74, št. 2118.

Herman si je za ohranitev posestva res močno prizadeval, ponudil je celo plačilo odškodnine, če bi mu bilo ugodeno. Država je to ponudbo sprejela in mu naložila plačilo 1,5 milijona dinarjev, mu postavila pogoj, da podpiše izjavo, s katero se odpoveduje vsem zahtevam po plačilu kakršnekoli škode zaradi sekvestra in plačati mora vse stroške sekvestra. Po izpolnitvi teh pogojev je bil sekvester ukinjen za vsa fidejkomisna zemljišča, alodijalna zemljišča pa v to odločbo niso bila zajeta.³⁵

Lastnik je z Leonom Schauto po ukinitvi sekvestra tudi v naprej sklenil pogodbo o zaposlitvi.³⁶

Kraljevina Jugoslavija je z zakonom o razrešitvi družinskih fidejkomisov z dne 10. julija 1934 s snežniških zemljišč izbrisala zaznambo fidejkomisnih vezi, vknjižila pa lastništvo za Hermana in njegovega brata Ulrika Schönburg Waldenburga, za vsakega do ene nerazdelne polovice. Pri tem je bil Ulrikov del obremenjen s pravico uživanja za brata Hermana do njegove smrti, najdalje pa do 1. 1945.³⁷

AS_778, Gr.A.XVII, Snežnik, 6. knjiga, Naslovna stran zvezka s popisom starega arhivskega gradiva.

Da je ohranil italijanski del posestva, je Herman Schönburg Waldenburg privzel še italijansko državljanstvo. Vrh gore Snežnik je podaril italijanski fašistični vladi, Mussolini pa z njim obdaroval pesnika G. d'Annunzia, ki je zato dobil plemiški naziv di Monte Nevoso (italijansko ime za goro Snežnik).³⁸

Leona Schaute zgodovina in staro gradivo nista zanimala. Njegova največja zasluga za Snežnik je v dejstvu, da je uspel prekrmariti celo drugo svetovno vojno in kljub pritiskom na ozemlju, kjer so se takrat gospodarji večkrat menjali, ohranil grad nepoškodovan (grad ni bil ne oropan, ne izpraznjen in ne požgan, kot se je na našem ozemlju v mnogih drugih primerih, včasih popolnoma po nepotrebnem, zgodilo). Po nekaterih pripovedovanjih je bil Leon Schauta po eni strani lojalen italijanskim oblastem, po drugi strani pa je sodeloval tudi z odporniško partizansko vojsko. Cenilni seznam predmetov, ki so jih leta 1942 na posestvu Snežnik rekvirirali partizani (Snežnik, 4. 2. 1943), časovno sovpada z obstojem t.i. Slivniškega bataljona, partizanskega taborišča za civiliste v snežniških gozdovih.³⁹

Med drugo svetovno vojno, januarja in februarja 1944, naj bi bila po navedbah Toneta Avsca v grajskem okroglem stolpu partizanska lekarna Planjava, vendar so jo morali zaradi izdaje preseliti. Na pristavi, t.j. v gospodarskih poslopih ob gradu je bilo leta 1944 nekaj časa tudi zavetišče za otroke, katerih starši so odšli v partizane. Zavetišče je vodila partizanska učiteljica Anica Bende iz Cerknice, povezani pa so bili tudi s partizansko bolnišnico. Za otroke je skrbel dr. Ivanc. Nekateri med njimi, posebej tisti, ki so se vrnili iz italijanskih koncentracijskih taborišč (Rab), so bili potrebni posebne nege in hrane, ker so bili podhranjeni.⁴⁰

Gradivo, ki je nastalo v času službovanja Leona Schaute, je od vsega gradiva najbolj neurejeno, vendar kljub temu izredno zanimivo. Posestvo se je v času njegovega vodenja znašlo v povsem novi gospodarski in politični situaciji. Najprej je bilo z državno mejo razdeljeno med Italijo in Jugoslavijo in je bilo poslovanje izredno težko usklajevati in krmariti med raznimi birokratskimi čerami dveh držav; svetovna gospodarska kriza je močno zaostрила socialno sliko okolice, kmalu nato pa je nastopil čas druge svetovne vojne. Snežniški gospodar je bil že star (rojen je bil leta 1864), za pripadnika agresorskega naroda pa tudi ni bilo najbolj priporočljivo, da bi se prišel izpostavljal na področju, kjer je bilo odporniško gibanje precej močno.

³⁵ Isto tam, Prepis (odločbe), Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, Ministarstvo pravde, Odsek za sekvestre, Sbr. 12241, 2. decembra 1922, Beograd, šk. 74, št. 2118.

³⁶ Podatke o zaposlitvi sem izbrskala po drobcih med gradivom, ki ga je Leon Schauta očitno prinesel s seboj iz Krvave peči. Verjetno je zavoj vzel s seboj, ker so se med njimi nahajali nekateri njegovi osebni dokumenti in dokumenti njegove tete, ki je živela z njim, npr. Obereignerjeva ponudba za prevzem službenega mesta z dne 20. februarja 1920, pa tudi ostala osebna pošta, ki je bila do konca marca naslovljena še na naslov v Krvavi peči, od takrat naprej pa na naslov na Snežniku. Datum se sklada z navedbo nastopa službe v personalni mapi, ki sem jo našla precej kasneje, zdaj oboje Gradivo graščine Snežnik v urejanju, imenovano Gozdni urad Snežnik, šk. 74, št. 2117 in 2120.

³⁷ AS, Gradivo graščine Snežnik v urejanju, imenovano Gozdni urad Snežnik, šk. 71, št. 2043.

³⁸ Enciklopedija Slovenije, št. 12, geslo Snežnik, str. 97.

³⁹ Več o tem glej brošuro Slivniški bataljon, Kovinoplastika Lož, 1973.

⁴⁰ Za informacije se zahvaljujem Tonetu Avscu.

Leon Schauta je bil predvsem praktik, ukvarjal se je z vodenjem posestva in sprotnimi problemi, vse staro gradivo pa je pustil, kot ga je prevzel. Gradivo, ki se tiče poslovanja v njegovem času, so sicer odlagali po fragmentarno ohranjenem načrtu za pisarniško poslovanje, ponekod je gradivo celo označeno z zaporednimi rimskimi števkami in črkami, vendar je bilo posebej to gradivo po večkratnih selitvah najbolj razsuto in prvotne ureditve najbrž ne bo več mogoče rekonstruirati. Sklope gradiva je označeval po rubrikah, npr.

- fasc.I/c Šumarski referent, letna poročila in drevesnica,
fasc.I/č Banovinska davščina in 2% taksa za pogozdovanje,
fasc.I/d Dvoločniške zadeve, legitimacije in carinarnica,
fasc.I/e Društvo "Njiva in šuma",
fasc.I/f Srezko načelstvo in občinska uprava,
fasc.VII/1a Ribolovske zadeve z g. Plemljem
fasc.VII/2a Lovski rezervati Planinske graščine
fasc.VII/2b Uprava Bisterca (Lovišče "Javorje"),
fasc.VII/2c Uprava Bisterca - lovske zadeve,
fasc.VII/3č Lovske zadeve z oblastmi
fasc.VII/3d Slovensko lovsko društvo
fasc.VII/3e "Divja koža" in strojenje kož
fasc.VII/3f Zavarovanje lovskega osebja
fasc.VII/3g Razne lovske zadeve
fasc.VII/3h "Loudur" in "Hell"
fasc.VII/I Dobava hanoveranca za upr. L?B "Satan", jermeni
fasc.VII/K Zbirna lovska razstava v Ljubljani
fasc.VIII/a Domači ukazi in odredbe
fasc.X Fidejkomisne zadeve
fasc.XII/1-e Obnovitev akumulatorske baterije - pogajanja z "Munjo" d.d. Zagreb

Po zaplembi posesti po drugi svetovni vojni je bilo bivše veleposestvo razdeljeno na dve gozdni upravi, Gozdno upravo Ilirska Bistrica in Gozdno upravo Snežnik. Leta 1948 so celotni gozdni kompleks razdelili na štiri gozdne uprave, Ilirska Bistrica, Mašun, Pivka in Snežnik.⁴¹ Uprava Snežnik je imela sedež v upravno-gospodarskih poslopih ob gradu. Poleg teh je bilo v prostorih pristave ob gradu nastanjeno še Lesno industrijsko podjetje Cerknica. Leta 1951 so se morali lesarji po nalogu vlade, ki je želela na pristavi urediti ekonomijo za samooskrbno gospodarstvo,⁴² od tu izseliti, gozdarji pa naj bi se preselili v manjši del svojih do takrat uporabljenih sob.⁴³ Ker so morali izprazniti

nekatero prostore, so arhivsko gradivo, ki je imelo svoj prostor že vrsto let v poslopiju pristave,⁴⁴ predali državnemu arhivu.

Gradivo se z letom 1945 še ne konča.⁴⁵ Graščinsko arhivsko gradivo se očitno kontinuirano nadaljuje z gradivom povojne Gozdne uprave Snežnik. Nekateri spisi so, glede na vsebino, nastali celo po informbirojevski krizi. Na posestvu, ki so ga zaplenili Hermanu Schönburg Waldenburgu, čeprav je že 20. oktobra 1943 umrl v svojem gradu Hermsdorf na Saškem, njegov dedič pa je bil Ulrikov sin, so nastalemu gozdarskemu podjetju zamenjali le glavne vodilne delavce, odstavili upravnika Leona Schauta, ki se je s svojo teto Luizo Rizetti preselil v Avstrijo,⁴⁶ gozdarji pa so ostali isti okoliški prebivalci, v kolikor se zaradi službenih let niso upokojili.⁴⁷

AS_778, Gr.A.XVII, Snežnik, 6. knjiga, Dve strani iz zvezka s popisom in indeksi v okviru vsakega posameznega fascikla, kakor sta Schollmayerja popisala arhivsko gradivo graščine Snežnik.

V Arhiv prevzeti fascikli so oblikovani brez vsakega logičnega reda, pač kakor in kaj je tistemu, ki je gradivo zvezoval in prevzemal, prvo prišlo v roke. Tako je lahko, za primer, v enem

⁴¹ Gozdarski vestnik, XIII, 1955, Iz zgodovine slovenskega gozdarstva, Beležke iz preteklosti snežniških gozdov, str. 52.

⁴² Arhiv urada predsednika vlade RS, Snežnik, Poročilo o ogledu posestva na Snežniku zaradi ustanovitve ekonomije PVLRS, ki se je vršilo dne 6. marca 1951 na Snežniku.

⁴³ Arhiv urada predsednika vlade RS, Snežnik, Dopis

Predsedstva Ministrstvu za gozdarstvo LRS in Generalni direkciji za lesno industrijo, Ljubljana, 10. marca 1951.

⁴⁴ Heinrich von Schollmayer-Lichtenberg, Snežnik in schönburški vladarji, ..., str. 39.

⁴⁵ AS, Gradivo graščine Snežnik v urejanju, imenovano Gozdni urad Snežnik. šk. 1, št. 20, 31, 32, 33, 34 in drugi.

⁴⁶ Več glej Tomaž Kočar, Propad turjaške graščine, ..., str. 143.

⁴⁷ AS, Gradivo graščine Snežnik v urejanju, imenovano Gozdni urad Snežnik, šk. 74, št. 2117, mapa Podatki uslužbencev in upokojencev: po podatkih v personalnih mapah je precej zaposlenih na graščini v prvih letih po drugi svetovni vojni izpolnilo starostne pogoje za upokojeitev.

fasciklu gradivo, ki je nastalo leta 1900, en ovoj gradiva, ki ga je oblikovala, popisala in zavila Margareta Schollmayer Lichtenberg in nekaj spisov, ki se nanašajo na gospodarjenje leta 1947. Zaradi neustreznega skladiščenja je del gradiva tudi precej poškodovan. Na več fasciklih je opaziti, da so ga razgrizli različni glodalci, ponekod je do gradiva prišla voda, ali pa je razpadlo kovinsko črnilo, s katerim je bil napisan tekst, oz. sponka, s katero je bilo spetih skupaj več listov. Med zelo poškodovanim gradivom je npr. tudi Obereignerjevo poročilo o razdejanju, ki so ga ob začetku prve gradnje gozdarske kočice na Mašunu avgusta leta 1874 povzročili razburjeni in prizadeti kmetje iz Knežaka, ter mnogo drugega gradiva.

Po izročitvi je bilo gradivo dolga leta spravljeno v tedanjem republiškem, današnjem državnem arhivu. Deležno je bilo več selitev znotraj hiše, fizične ločitve fonda pa sta bila verjetno kriva dva različna prevzema gradiva v arhiv. Oba dela sta bila po tem tudi različno obravnavana. Prvi, manjši del, ki danes obsega 13 škatel, je bil obdelan in urejen po principih za ureditev graščin. Drugi del je še danes imenovan Gozdni urad Snežnik (verjetno slučajno, ker se je tako nekaj časa imenoval tudi upravni organ enega od snežniških gozdnih revirjev) in je še neurejen. Na vsak način bo treba gradivo, ko bo pregledano in popisano, združiti ter se glede na Schollmayerjev popis dogovoriti za način ureditve vnaprej. Pri tem se njegovi ureditvi arhivskega gradiva ne bo moč izogniti. Prav tako tudi ni znano, koliko je popisane in urejene gradiva iz razformiranega Schollmayerjevega arhiva v trinajstih škatlah gradiva graščine Snežnik.

Kot vsi drugi graščinski arhivi, je za slovensko zgodovino pomemben tudi arhiv graščine Snežnik. Njegov pomen pa še dodatno pridobi na veljavi ob ugotovitvi, da razen tega nimamo nobenega vsaj toliko ohranjenega gozdarsko graščinskega arhiva kot je prav snežniški, čeravno je na slovenskem ozemlju obstajalo več gozdarskih veleposesti, ki so imele svojo upravo organizirano podobno kot Snežnik, npr. turjaško in najobsežnejše kočevsko, last aueršperških knezov. Gradivo je, glede na vse prej navedeno, pestro in raznoliko ter vsebinsko izredno bogato. Izhaja iz časovno zelo dolgega obdobja, čeravno ga je največ iz 19. in 20. stoletja. Zato tudi dejstvo, da fond ni popoln, ne zmanjšuje njegove vrednosti in pomena.

VIRI IN LITERATURA

- AS_1199, Komisija za upravo narodne imovine (KUNI)
- AS_231, Ministrstvo za prosveto VLRS, Federalni zbirni center, šk. 89
- AS, Gradivo graščine Snežnik v urejanju, imenovano Gozdni urad Snežnik
- AS, Stari snežniški arhiv, ki ga je uredil Schollmayer
- AS_778, Gr. A. XVII, Snežnik, 6. knjiga
- AS, akcisijska knjiga
- Arhiv urada pradsednika vlade RS, Snežnik
- Vodnik po fondih Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Graščinski arhiv Snežnik (Schneeberg)
- Heinrich von Schollmayer - Lichtenberg, Snežnik in schönburški vladarji: zgodovina gospodstva Snežnik na Kranjskem (prevedel Jože Sterle), Gozdno gospodarstvo Postojna, 1998
- Vladimir Vilman, Aleksandra Serše, Prva slovenska gozdarska šola na Snežniku, Postojna 1989
- Eva Holz - Henrik Costa, Ljubljanski kongres 1821, Nova revija, Ljubljana 1997
- Stane Granda, Zadnji lastniki gradiča Koča vas in njihov družinski arhiv, Notranjski listi II, Cerknica 1981, str. 278-283
- Alenka Kačičnik Gabrič, Henrik Schollmayer Lichtenberg, upravnik posestva Snežnik, str. 5-12
- Janez Kebe, Loška dolina z Babnim Poljem, Ljubljana, Družina 1996
- A. Šivic, Iz zgodovine našega gozdarstva, Henrik Schollmayer - Lichtenberg, Gozdarski vestnik, Mesečni list za gozdarstvo, letnik XX, 1962, str. 244
- A. Šivic, Iz zgodovine našega gozdarstva, Prispevki k zgodovini urejanja naših gozdov, Gozdarski vestnik, Mesečni list za gozdarstvo, letnik XXV, Ljubljana 1967, str. 117
- Beležke iz preteklosti snežniških gozdov, Gozdarski vestnik, Iz zgodovine slovenskega gozdarstva, letnik XIII, 1955
- Tomaž Kočar, Propad turjaške graščine, Gozdarstvo turjaške graščine od prehoda v 20. stoletje do 2. svetovne vojne, Ljubljana 1999
- Enciklopedija Slovenije, št. 12, geslo Snežnik, str. 97
- Brošura Slivniški bataljon, Kovinoplastika Lož, 1973

ZUSAMMENFASSUNG

Das Archivgut der Herrschaft Schneeberg

Das Archivgut der Herrschaft Schneeberg (Snežnik) wurde im Jahre 1952 vom Forstamt Gozdno gospodarstvo Postojna (Adelsberg) dem heutigen Arhiv Republike Slovenije (Archiv der Republik Slowenien) übergeben. Dies geschah in zwei Etappen, was die Aufteilung des Archivfonds in zwei Teile zur Folge hatte, die noch heute getrennt behandelt werden. Die übriggebliebenen Dokumente wurden im Jahre 1982 vom Zgodovinski Arhiv Ljubljana (Historisches Archiv Ljubljana) übernommen. Außer diesen zwei Archiven, wo das ältere Archivgut von Schneeberg aufbewahrt wird, verwahrt das Archiv des Ministerpräsidenten der Republik Slowenien das heute entstehende Registraturgut.

Das Archivgut der Herrschaft Schneeberg ist mannigfaltig. Es bezieht sich auf Gutswirtschaft, Waldwirtschaft, Wirtschaftsmethoden, Arbeitsorganisation, Sorge um das Wild, Jagd und Fischerei, Wildjagd, Details aus dem Leben von Einzelpersonen auf Gut und Schloß, Einzelheiten über das traurige Schicksal und die Versuche, die gesamte Herrschaft Schneeberg zu verkaufen, bis zu ihrer Erwerbung durch den reichen sächsischen Fürsten Otto Viktor von Schönburg-Waldenburg im Jahre 1853.

Außer auf das Schloßleben bezieht sich das einschlägige Archivgut auch auf das Geschehen in der nahen und fernen Umgebung des Schlosses bzw. der Herrschaft. Dazu gehören auch Dokumente über die Regulierung des größten Saugloches des Cerknica-Sees (Zirknitzersee), Schriftstücke über verschiedene Formen finanzieller und anderweitiger Hilfe der Gutsherrschaft für die Einwohner im Umkreis des Schlosses, über den Versuch, durch das Lož-Tal (Laasertal) einen abzweigenden Schienenstrang mit Anschluß an die Südbahn zu verlegen u.ä.m. Ein großer Teil des Archivguts bezieht sich auf das Problem der Abgrenzung gegen die Nachbarherrschaft Čabar (Tschubar) im Süden. Bis zur Begehung der betreffenden Grenzgebiete durch eine unab-

hängige Staatskommission im Jahre 1913, die die Grenze festlegte, war diese nämlich umstritten gewesen. Von Interesse ist auch das Archivgut, das anlässlich der Servitutenablösung in den Schneeberger Wäldern durch die Bauern aus den an die Herrschaft grenzenden Dörfern entstand.

Für Erhaltung und Ordnung des älteren Archivguts hat sich der Verwalter auf Schloß Schneeberg Heinrich Schollmayer-Lichtenberg verdient gemacht. Seinen Dienst auf der Herrschaft versah er von 1884 bis 1919, zunächst als Förster in Mašon, dann als Hauptverwalter und Forstdirektor der Herrschaft. Nach seiner Pensionierung lebte er im Schloßchen Koča vas (Hallerstein) mit seiner Tochter Margarethe, die ihm dabei half, das alte Schriftgut in einen logischen Zusammenhang zu bringen. Der Vater las jedes Schriftstück genau durch und datierte es, einige Schriftstücke versah er sogar mit seinen Anmerkungen, seine Tochter fügte sie zu Faszikeln zusammen, schlug sie in braunes Umschlagpapier, verzeichnete sie in ein besonderes Heft und legte gesondert für jedes Faszikel ein Namensverzeichnis an.

Das Archivgut, das zur Zeit von Schollmayers Diensttätigkeit auf Schloß Schneeberg entstand und die Finanzverwaltung betrifft, wurde nach Rubriken abgelegt, die bereits zur Zeit seines Vorgängers Josef von Obereigners, des Schwiegervaters von Schollmayer, angelegt worden waren. Es wurde dann nach Jahrgängen zu Bänden gebunden oder geleimt. Das andere Archivgut wurde ähnlich wie Serien abgelegt, es ist jedoch nicht verzeichnet und auch in Schollmayers Verzeichnis nicht erfaßt. Schollmayers Nachfolger Leon Schauta zeigte für das alte Archivgut kein Interesse. Während seiner Dienstzeit wurde das Schriftgut nach dem neuen Klassifikationsprinzip abgelegt. Infolge zahlreicher Umzüge ist es so verstreut, daß es wahrscheinlich nicht mehr möglich sein wird, seine Ordnung wieder herzustellen.

Auf die Geschichte der Herrschaft Schneeberg bezieht sich in großem Maße auch das erhaltene Archivgut des Guts Koča vas. Die Archivbestände von Schneeberg und Koča vas vervollständigen sich inhaltlich und sind für die Erforschung der neueren Geschichte der Herrschaft Schneeberg von unschätzbarem Wert, stellen sie doch das einzige so weitgehend erhaltene Archivgut einer Herrschaft in Slowenien dar, die Forstwirtschaft betrieb.